

9. KULTUURIPÄRAND: MUUSEUMID

➤ põhitegevusala

- muuseumid

	2019. a
Muuseumide arv	193
Muuseumide arv koos filiaalidega:	285
Töötajate arv:	1 497
Tulu (mln eurot):	85,6

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
LÜHIKOKKUVÕTE	4
9.1. PAKKUMINE	5
9.1.1. MUUSEUMIDE PÕHINÄITAJAD	6
9.1.2. TÖÖTAJATE ARV	7
9.1.3. TULUD-KULUD	8
9.1.4. REGIONAALNE PAIKNEMINE	9
9.1.5. SUUREMAD MUUSEUMID	10
9.1.6. MUUSEUMID JA VÄLISNÄITUSED	11
9.2. NÕUDLUS	13
9.3. ORGANISATSIOON JA POLIITIKA	17
9.3.1. RIIKLIKUD TOETUSMEETMED	17
9.3.2. ORGANISEERITUS	22
9.3.3. SEOSSED TEISTE TEGEVUSVALDKONDADEGA JA LOOMEMAJANDUSE SEKTORITEGA	23
9.4. HARIDUS	25
9.5. TUGEVUSED, NÕRKUSED, ARENGUVÕIMALUSED JA OHUD	26
9.6. ARENGUPROGNOOS 2030 AASTANI	28
9.7. EKSPERDID	29

SISSEJUHATUS

Muuseumi olemust määratletakse kõige sagedamini maineka rahvusvahelise muuseumide organisatsiooni ICOM¹ definitsiooni kohaselt. Muuseum on majanduslikku kasu mittetaotlev institutsioon, mis on üldsusele avatud, ühiskonna ja selle arengu teenistuses ning kogub, säilitab, uurib, vahendab ning eksponeerib inimese ja tema elukeskkonnaga seotud materjale teaduslikel, hariduslikel ja meelelahutuslikel eesmärkidel.

Esimesed muuseumid tekkisid Vana-Kreekas ning antiikaja suurim muuseum oli Aleksandria *museion* ehk muusade tempel. Üldiselt on muuseumid välja arenenud eraisikute kunsti-, dokumendi-, harulduste ja muudest kogudest. Neid hakati 18. sajandil külastajaile avama ja 19. sajandil riigistama.

Muuseumides tehtava loominguulise töö tõttu (näitused, erinevad õppeprogrammid, töö kogudega jm.) kuuluvad muuseumid loomemajanduse valdkonda.

Muuseumidel ning nende töötajatel on tähtis roll piirkonna maine kujundajana ning kultuurilise identiteedi kandjana, nad aitavad tõsta elanikkonna haridustaset. Muuseumides toimub teaduslik töö, mille tulemusi eksponeeritakse näitustel ning nende põhjal tehakse haridusprogramme. Muuseumid pakuvad ka hariv-meelelahutuslikke võimalusi ajaveetmiseks ning see aitab parandada nende majanduslikke võimalusi. Samas tuleb mõista, et meelelahutusturul osalemine ei saa olla muuseumide tegevuse põhieesmärgiks. See on õigustatud ja vajalik siis, kui meelelahutuslikkus toetub muuseumi poolt pakutavale originaalteabele. Muuseumi atraktiivsus peab toetuma eelkõige uutele ja huvitavatele teadmistele ja faktidele, mida sealt leida võib.

Ekspertide hinnangul on muuseumi kvaliteetse töö eelduseks tasakaalustatud ja kompleksne areng, mis hõlmab kogumistegevust, kogude korrastamist, säilitamist, teadustööd, hariduslike või haridust edendavate teenuste pakkumist erinevatele sihtgruppidele (haridusprogrammid), näituste, loengute, simulatsioonide, kasutuskooptate loomist, konverentside korraldamist, artiklikogumike väljaandmist jne. Kui muuseumi tegevus on piisavalt huvitav ja atraktiivne, on rohkem külastajaid ja paremad võimalused ennast majandada ja arendada. Edu võtmeks on kogude ja näituste esitlemine erinevatele sihtrühmadele. Tänapäeva muuseumidele on oluline kogude kättesaadavus kaasaegsete vahenditega – muuseumide infosüsteemi (MUIS²) ning muuseumide kodulehtedel pakutavate virtuaalnäituste ja veebituuride kaudu.

¹ *International Council of Museums*

² Veebipõhise muuseumide infosüsteem on leitav aadressil <http://www.muis.ee>

LÜHIKOKKUVÕTE

2019. aastal tegutses Eestis Äriregistri andmetel koos filiaalidega 285 muuseumi, sh riiklikud, omavalitsuste, ettevõtete- ja eramuuseumid. Muuseumides oli hõivatud 1 497 töötajat, tulud ulatusid 85,6 miljoni euroni ja jooksvad kulud 68,5 miljoni euroni. Statistikaameti andmetel laekus tasulistest muuseumi-teenustest muuseumidele 2019. aastal 18,4 miljon eurot, sealhulgas piletimüügist 9,7 miljon eurot.

Muuseumide külastatavus on suurenenud. Huvi Eesti muuseumide vastu säilib välis turistide hulgas ning püsib jätkuvalt kolmandiku ringis kõigist külastustest. Paikkondade lõikes on muuseumide kõige enam Harjumaal, kus koos Tallinnaga on 75 muuseumi. Eesti muuseumide rahastati mitmest allikast, sealhulgas riigieelarvest, KOV-st, Euroopa Liidu struktuurifondist European Regional Development Fund (ERDF). Mitme sihtkapitali kaudu jagab muuseumidele stipendiume, preemiaid ja toetusi Eesti Kultuurkapital.

Muuseumide toetanud Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus, vähesel määral SA Rahvuskultuuri Fond. Muuseumitöötajaid ühendavaks organisatsiooniks on Eesti Muuseumiühing, Eesti muuseumid on esindatud Rahvusvahelises Muuseumide Nõukogus (ICOM).

9.1. PAKKUMINE

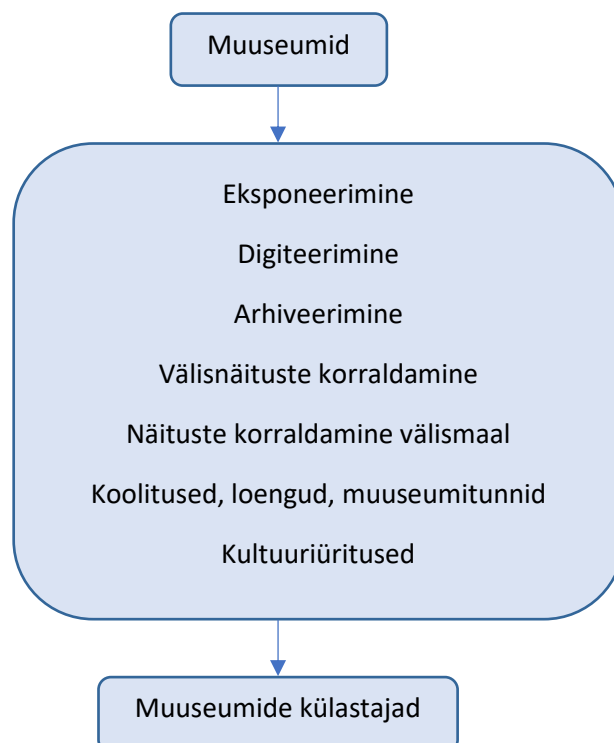
Muuseumide tegevust reguleerib muuseumiseadus. Muuseumiseadus kohaldub eelkõige riigi asutatud muuseumidele (teatud osas ka vabatahtlikult muuseumide infosüsteemiga MuIS liitunud muuseumidele) ning defineerib muuseumi ülesanded, ligipääsetavuse tingimused, muuseumi tegevuse, muuseumikogu korralduse alused ja muuseumikogu täiendamise põhimõtted.

Muuseumiseaduse olulisemad punktid ja mõisted:

- muuseum on ühiskonna ja selle arengu teenistuses alaliselt tegutsev kultuuri- ja haridusasutus;
- muuseum ei taotle majanduslikku kasumit ja on üldsusele avatud;
- muuseumi ülesanne on koguda, säilitada, uurida ning vahendada inimese ja tema elukeskkonnaga seotud vaimset ja materiaalselt kultuuripärandit hariduslikel, teaduslikel ja elamuslikel eesmärkidel;
- muuseum peab oma ülesannete täitmisel arvestama ka laste ja puuetega inimeste vajadusi;
- riigimuuseumid ja riigi SAd peavad pakkuma vähemalt kahte tüüpi soodustusi:
- tasuta sissepääs 8-aastastele ja noorematele lastele, puudega lastele ja sügava puudega inimestele koos saatjaga;
- sooduspilet ühele või kahele täiskasvanule koos alaealiste lastega;
- museaalide digitaalsed kujutised ja digitaalsed museaalid on veebis kõigile tasuta kättesaadavad;
- teatud juhtudel hüvitab riik rahvusvahelise näituse omanikule tekkinud kahju.

Muuseumid on kultuuripärandit koguvad ja säilitavad institutsioonid ning nende missioon on olla minevikukogumise siduda tulevikuga. Muuseumide tegevus mõjutab haridust, elukeskkonda, ühiskondlikku elu ning kultuuriturismi.

Joonis. 9.1. Muuseumide valdkonna väärtusahel

9.1.1. Muuseumide põhinäitajad

Äriregistri andmetel oli 2019. aastal Eestis 193 muuseumi, koos filiaalidega 285. Müügitulu oli 85,6 miljonit eurot ning kasum 11,5 miljonit eurot. Kokku töötas muuseumides 1497 töötajat, mis teeb 7,8 töötajat muuseumi kohta ja tööjõukulud olid 30,8 miljonit eurot. Tööjõukulud töötaja kohta olid 1716 eurot kuus. Müügitulu ettevõtte kohta oli Äriregistri andmetel 443 tuhat eurot ning töötaja kohta 57,1 tuhat eurot.

Statistikaameti andmed erinevad veidi Äriregistri andmetest ning nende andmetel oli 2019. aastal Eestis 245 muuseumi ja muuseumide eraldiasuvaid filiaale (tabel 9.1), mida on 2015. aastaga võrreldes 4% vähem, sealjuures ilma filiaalideta 180 muuseumi. Filiaale võib nii juurde tulla kui ka kaduda. Aruannet ei esita need filiaalid, mis on n-ö külmutatud olekus mõnel aastal või kus ei toimu mingit museaalset tegevust, oluline on juriidiliste isikute arvestus. Iga aasta vaadatakse muuseumide nimekirjad üle ja avastatakse sealt nõ mitte-muuseume. Nt SA Virumaa Muuseumide Toolse linnus on nüüdsest määratletud kui kultuuripärandi objekt – mitte muuseumi filiaal.

Alates 2011. aastast ei arvestata Eesti Kirjandusmuuseumi andmeid muuseumide statistikkasse, mis mõjutab muuseumide koondnäitajaid. Kirjandusmuuseumi puhul on tegemist kombinatsiooniga muuseumist, arhiivist ja raamatukogust, mis on Haridus- ja Teadusministeeriumi hallatav riigi teadus- ja arendusasutus, mis ühtlasi täidab riigi keskse teadusliku mäluasutuse ülesandeid.

Eesti muuseumid jagunevad omandivormi alusel viide gruppi: riiklikud muuseumid, riigi osalusel asutatud sihtasutused, avalik-õigusliku juriidilise isiku muuseumid, munitsipaalmuuseumid ja eramuuseumid. Omandivormist lähtuvalt oli Eestis 2019. aastal kõige enam riiklikke ja kohalikele omavalitsustele kuuluvaid muuseume – vastavalt 68 ja 88, mis kokku moodustasid 64% muuseumide koguarvust. Samas on riigimuuseume vähem kui 1/3. Eesti eraõiguslikele isikutele kuulus 77 muuseumi ehk 32% muuseumidest ja välismaa eraõiguslikele isikutele 4 muuseumi ehk 2%. Kultuuriministeeriumi valitsemisalasse kuulub 7 riigimuuseumi ja 13 riigi asutatud sihtasutust/muuseumi. Keskkonnaministeeriumi valitsemisalas on Eesti Loodusmuuseum, Kaitseministeeriumi valitsemisalas Eesti Sõjamuuseum – kindral Laidoneri muuseum, Siseministeeriumi valitsemisalas Eesti Tuletõrjemuuseum, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi valitsemisalas Eesti Maanteemuuseum, Maaeluministeeriumi valitsemisalas Sihtasutus Eesti Maaelumuuseumid.

Tabel 9.1. Muuseumide, külastuste, töötajate, näituste ja museaalide arv 2014–2019

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Muutus 2019/15 (%)
Muuseumide arv*	255	255	245	242	249	245	-4,3
Külastuste arv, tuhat	3 397	3 252	3 455	3 503	3 383	3 514	3,4
Külastusi 1000 el kohta	2 584	2 474	2 626	2 659	2 559	2 653	2,7
Töötajate arv	1 760	1 637	1 883	1 853	1 894	1 569	-10,9
Näituste arv	1 780	1 738	1 543	1 451	1 600	1 232	-30,8
Muuseumikogu suurus, mln museaali	8,4	8,5	8,7	7,4	7,4	6,9	-17,9

* sh eraldiasuvad filiaalid; v.a koolimuuseumid

Allikas: Statistikaamet

18 muuseumi kasutavad halduslepingu alusel riigi muuseumikogu. On muuseume, mis kuuluvad avalik-õiguslikule juriidilisele isikule ja on selle isiku struktuuriüksus. Siia kuuluvad Tallinna Tehnikaülikooli,

Tallinna Ülikooli ja Tartu Ülikooli muuseumid. Mõned muuseumid kuuluvad äriettevõtetele, näiteks AS Kalevi Martsipani muuseumtuba. Statistikaameti andmetel kuulus 89 muuseumi ehk 35% kogu arvust kohalikele omavalitsustele.

Munitsipaal- ja eramuuseumide andmed on ligikaudsed, sest kõigi muuseumide, külastuskeskuste ja erakollektsioonide puhul, kes Statistikaameti küsitlusele vastavad, ei ole hinnatud, kas nende tegevus vastab kehtivas muuseumiseaduses toodud „muuseumi“ definitsioonile. Eestis ei toimu muuseumide atesteerimist ning muuseumide tegevus ei ole tegevusloa või kutsetunnistuse põhine, iga soovija võib oma asutust või organisatsiooni muuseumiks nimetada. Vastavust muuseumiseaduses toodud definitsioonile hinnatakse ainult siis, kui muuseum taotleb riigilt tegevustoetust ja/või soovib liituda muuseumide infosüsteemiga MuS.

Muuseumide liigitustes tulid 2019. aastal mitmed muudatused. Erimuuseumi mõiste oli kasutusel kuni 2019. aastani, edasi on erimuuseumid määratletud teemamuuseumidena. Etnograafia- ja antropoloogiamuuseumi mõiste oli kasutusel kuni 2019. aastani. Koduloomuuseumite mõiste oli kasutusel kuni 2019. aastani, edasi on koduloomuuseumid määratletud kohamuuseumidena või teemamuuseumidena. Üldmuuseumi mõiste oli samuti kasutusel kuni 2019. aastani. Teema- ja kohamuuseumid olid varasemalt koduloomuuseumid või erimuuseumid.

Definitsiooni järgi on kohamuuseum – muuseum, mille kogu hõlmab ühte konkreetset küla, väikelinna või -valda ning teemamuuseum – muuseum, mis on spetsialiseerunud üksikule teemale või erialale, sh mõne asutuse ajalugu käsitlevad muuseumid. Teemamuuseumide alla kuuluvad ka tehnikale keskendunud muuseumid, mille eksponeeritav tehnika on seotud ühe kindla teemaga.

Endise liigituse järgi oli 2019. aastal kõige rohkem arheoloogia ja ajaloo muuseume (50), mida on kuue võrra rohkem, kui 2015. aastal. Muuseumikülastuste arv kasvas 2019. aastal 3,5 mln külastuseni, mida oli 8% rohkem 2015. aastaga võrreldes. Keskmiselt eksponeeris üks muuseum viit näitust aastas, mis on kolmandiku võrra vähem kui 2015. aastal.

Muuseumide kogudes oli 2019. aastal 6,9 miljonit museaali, mida on 19% vähem kui 2015. aastal. 2020. aastal jäi museaalide arv samaks.

9.1.2. Töötajate arv

Muuseumides oli 2019. aastal Statistikaameti andmeil hõivatud põhitöökohaga 1569 inimest (vt tabel 9.2). Kõige rohkem töötajaid oli endiselt arheoloogia- ja ajaloo-muuseumides, kus võrreldes 2015. aastaga on töötajate arv kasvanud kolmandiku võrra. Suur muutus tekkiski eelkõige muuseumiliikide ümbernimetamise tõttu.

Kunstimuuseumides töötas 244 inimest, seda on 4% vähem kui eelmise kaardistamise ajal (2015. a). Teadus- ja tehnikamuuseumides töötavate inimeste arv suurenes kuni 2018 aastani, kuid 2019 aastal vähenes järsult ning võrreldes 2015. aastaga on seal 15% vähem töötajaid.

Koduloomuuseumid klassifitseeriti ümber kohamuuseumiseks. Erimuuseumid muutusid teemamuuseumideks. Etnograafia- ja antropoloogiamuuseumid paigutati ümber ajaloo muuseumide alla. Üldmuuseumide puhul taolist loogikat kohandada ei saanud. Seal vaadati iga üksikut muuseumi eraldi ning vastavate tunnuste põhjal paigutati nad kas ajaloomuuseumi või teemamuuseumi alla.

Välja saaks tuua järgmised põhimõtted:

- Ajaloolised isikud > ajaloomuuseum
- Ajaloolised sündmused, ajaloo perioodid > ajaloomuuseum
- Asutuste ajalugu > teemamuuseum
- Ajaloo laiema tähtsusega ehitismälestis-muuseum > ajaloomuuseum

Tabel 9.2. Töötajate arv muusemi liigi järgi 2015–2019

	2015	2017	2019	Muutus 2019/2015, (%)
Arheoloogia- ja ajaloomuuseumid	371	382	495	33,4
Kunstimuuseumid	253	241	244	-3,6
Üldmuuseumid	231	227
Etnograafia- ja antropoloogiamuuseumid	219	252
Erimuuseumid	209	318
Koduloomuuseumid	136	197
Teemamuuseum	452	...
Kohamuuseum	183	...
Teadus- ja tehnikamuuseumid	134	150	114	-14,9
Loodusmuuseumid	84	86	81	-3,6
KOKKU	1 637	1 853	1 569	-4,2

Allikas: Statistikaamet

9.1.3. Tulud-kulud

Muuseumide kogutulu oli 2019. aastal Statistikaameti andmetel 84,1 mln eurot, kasvades 2015. aastaga võrreldes 49%. Muuseumid on oma olemuselt mittetulunduslikud institutsioonid, nende finantseerimine toimub suures osas omaniku poolt. Riigimuuseumide rahastatakse riigieelarvest ning 2019. aastal olid riigi poolt eraldatud summad kõikidele muuseumidele kokku 77% suuremad kui 2015. aastal.

Munitsipaalmuuseumide rahastatakse kohalike omavalitsuste eelarvetest ning 2019. aastal olid eraldatud summad 46% suuremad kui 2015. aastal. Seejuures osakaal kogu muuseumide tulubaasist jäi samaks, mis 2015. aastal. Omanikud toetasid 2019. aastal eramuuseumide 1,8 mln euroga, 2015. aastal oli see summa 1,6 mln eurot. Tasuliste teenuste tulud suurenesid 56%, millest ligi pool oli tulu piletimüügist (9,7 mln eurot). Tasuliste muuseumiteenuste hulka kuuluvad ka muuseumitrukiste, muuseumitoodete ja suveniiride müük, ekskursioonide mitmekeelne teenindamine, ekspositsioone tutvustavad ja laiendavad programmid erinevatele sihtgruppidele, õpitoad, seminarid, loengud, kontserdid, teatrietendused, samuti museaalide laenutamine, kirjastusõiguse andmine partneritele, foto- ja paljundustööd, digiteerimistööd, filmimine ja lindistused.

Rahastusallikate osakaal kogu tulubaasis suurenes eelkõige riigieelarvest saadud ning annetustest ja fondidest saadud tulule.

Tabel 9.3. Muuseumide tulud ja kulud 2015-2019 (mln eurot)

	2015	%	2016	%	2019	%	Muutus 2019/2015, (%)
Tulud kokku	56,4	100,0	73,4	100,0	84,1	100,0	149,1
Riigieelarvest	24,7	43,8	37,7	51,3	43,7	51,9	176,5
Omaavalitsustelt	4,4	7,9	4,6	6,2	6,5	7,7	146,0
Annetustest ja fondidest	3,2	5,6	2,6	3,5	11,5	13,7	364,1
Tasulistest teenustest	13,1	23,1	15,7	21,4	20,4	24,2	156,2
sh piletimüügist	7,0	12,5	8,1	11,0	9,7	11,5	138,2
Omanikult (eramuseumid)	1,6	2,9	1,2	1,6	1,8	2,2	112,2
Muud tulud	9,4	16,7	11,7	15,9	0,3	0,4	3,2
Kulud kokku	47,4	100	48,4	100,0	72,8	100,0	153,5
museaalide soetamise ja hoolduskulud	0,4	0,8	0,6	1,3
tööjõukulud	21,6	45,5	23,1	47,7	48,7	48,7	144,2
tegevuskulud	25,4	53,7	24,7	51,1	50,1	50,1	163,8
Investeeringud	28,6	...	20,9

Allikas: Statistikaamet

9.1.4. Regionaalne paiknemine

Muuseumid väärtustavad kultuuri ning annavad paikkonnale lisaväärtust. Muuseumid on olemas kõikides Eestimaa piirkondades, nende kogud iseloomustavad piirkonna ajalugu, loodust ja inimeste tegevust kirjeldavaid valdkondi. Eraalgatuslikult loodud muuseumide olemasolu erinevates piirkondades on kultuuriliselt igati tervitatav, samas ligi neljandik Eesti muuseumidest asub Tallinnas. Tõmbekeskustes asuvad muuseumid on ka suuremad nii töötajate ja külastajate arvu, kui ka tulude/kulude poolest, mistõttu omavad suuremat mõju kogu muuseumistatistikale.

Maakondade lõikes oli 2019. aastal muuseumide (sh filiaale) kõige rohkem Harjumaal (75), nendest 58 muuseumi paiknes Tallinnas (vt tabel 9.4). Järgmiseks oli Tartumaa, kus paiknes 28 muuseumi, Lääne-Virumaal oli 22 ning Järvamaal 17 muuseumi.

Tabel 9.4. Muuseumide arv maakondade lõikes 2019

Maakond	Arv	Osakaal, %	Maakond	Arv	Osakaal, %
Harjumaal	75	30,6	Põlvamaal	5	2,0
Tallinn	58	23,7	Pärnumaal	15	6,1
muu Harjumaal	17	7,1	Raplamaal	7	2,9
Hiiumaa	7	2,9	Saaremaal	14	5,7
Ida-Virumaa	9	3,7	Tartumaa	28	11,4
Jõgevamaal	8	3,3	Valgamaal	7	2,8
Järvamaal	17	6,9	Viljandimaal	11	4,5
Läänemaal	9	3,7	Võrumaal	11	4,5
Lääne-Virumaa	22	9,0	Kogu Eesti	245	100

Allikas: Statistikaamet

9.1.5. Suuremad muuseumid

Tabelites 9.5 ja 9.6 on toodud muuseumide (sh filiaalide) TOP 10 külastatavuse alusel (sisaldab ka tasuta külastusi, mille arv ei ole alati täpselt kontrollitav). Kümne populaarsema muuseumiobjekti külastatavus kasvas 2019. aastal võrreldes eelmise uuringuga, mis viidi läbi 2015. aastal, 11,6% (2015. a 1,54 miljonit inimest, 2019. aastal 1,77 miljonit inimest) ja nende osakaal oli kõigis muuseumikülastustes 50,3%. Kümme suurema külastatavusega muuseumi (filiaali) moodustavad kõikide muuseumi(filiaalide) külastajate koguarvust 37,3%.

Tabel 9.5. Suurema külastatavusega muuseumid juriidiliste isikute lõikes 2019. aastal.

Muuseum	Külastajate arv, tuh
1. SA Eesti Kunstimuuseum	416
2. SA Eesti Meremuuseum	237
3. Tallinna Linnamuuseum	231
4. Eesti Rahva Muuseum	187
5. SA Eesti Vabaõhumuuseum	135
6. Eesti Sõjamuuseum	126
7. SA Eesti Ajaloomuuseum	118
8. SA Virumaa Muuseumid	116
9. SA Saaremaa Muuseum	103
10. Okupatsioonide ja vabaduse muuseum, Vabamu	103
TOP 10 kokku	1 770
Muuseumid kokku	3 514
	<i>TOP 10 osakaal, %</i>
	50

Allikas: Kultuuriministeerium

Tabel 9.6. Suurema külastatavusega muuseumid (filiaalide) asukohtade lõikes 2019. aastal.

Muuseum või filiaal	Külastajate arv, tuh
1. Lennusadam (SA Eesti Meremuuseum)	219
2. Eesti Rahva Muuseum	187
3. Kumu (SA Eesti Kunstimuuseum)	161
4. SA Eesti Vabaõhumuuseum	135
5. Eesti Sõjamuuseum	126
6. Niguliste muuseum (SA Eesti Kunstimuuseum)	111
8. Kadrioru Kunstimuuseum (SA Eesti Kunstimuuseum)	109
9. Kuressaare linnus (SA Saaremaa Muuseum)	97
10. Narva muuseum	63
TOP 10 kokku	1 286
Muuseumid kokku	3 514
	<i>TOP 10 osakaal, %</i>
	37

Allikas: Kultuuriministeerium

Ekspertide hinnangul on viimastel aastatel suurenenud huvi muuseumide vastu ka Eestimaa elanike seas. Kultuuriministeeriumi andmetel oli 2019. aastal Eesti Kunstimuuseumi viis filiaali kokku külastajate arvu järgi esikohal, seal käisid 416 tuhat inimest (2015. a 326 tuh inimest; kasv 28%). Veidi vähenes kahe filiaaliga Eesti Meremuuseumi külastajate arv, kuid seda seetõttu, et üks filiaalidest – Paks Margareeta – oli renoveerimistöõde tõttu suletud kuni 2019. aasta novembrikuu lõpuni: kui 2015. aastal käis kahes filiaalis kokku 257 tuhat inimest, siis 2019. aastal lennusadamas ja 11 kuud suletud Paksus Margareetas 237 tuhat ehk 8% vähem ning oli külastatavuse järgi teisel kohal (sama koht ka 2015. aastal). Tallinna Linnamuuseumis külastajate arv jäi võrreldes 2015. aastaga praktiliselt samaks (232 tuhat 2015. aastal ja 231 tuhat 2019. aastal). Eesti Rahva Muuseum, mis 1. oktoobril 2016 uksed avas, on 189 tuhande külastusega tõusnud 2019. aastal neljandale kohale.

Muuseumifiliaalide lõikes on konkurentsitult populaarseim juba mitu aastat Eesti Meremuuseumi alla kuuluv Lennusadam. Vaid 2017, Eesti Rahva Muuseumi taasavamisele järgnenud aastal, oli külastanute arv seal suurem kui Lennusadamas. Keskmiselt külastas 2019. aastal iga päev Lennusadamat 700 inimest.

Peale kogude eksponeerimise on muuseumidel ka teised kultuuri- ja haridusalased projektid. Kokku osales Eesti muuseumides korraldatud haridusprogrammides 2019. aastal 487,7 tuhat inimest ning toimus 1140 näitust. Haridusprogrammides osalevad valdavalt kooliõpilased, kes moodustavad kõigist osalenutest 82%. Enim haridusprogrammide külastajate arvuga muuseumid on Kumu kunstimuuseum (SA Eesti Kunstimuuseumi filiaal), Energia avastuskeskus ja Eesti Politseimuuseum (SA Virumaa Muuseumid filiaal). Kõigis neis oli üle kahekümne tuhande külastaja.

Väga populaarsed on muuseumitunnid, neis osales 342,2 inimest ning osalejatest olid siingi valdavalt kooliõpilased. Kõigist osalenuist moodustasid nad 88,5%. Üldse korraldasid muuseumitunde 139 muuseumi ning 74-s muuseumis oli osalejaid rohkem kui tuhat. Kolm populaarsemat muuseumi olid siin Eesti Loodusmuuseum, Rakvere Linnus ja Eesti Politseimuuseum (kaks viimast SA Virumaa Muuseumid filiaalid).

9.1.6. Muuseumid ja välisnäitused

Muuseumide puhul võib väliskaubanduseks pidada:

- välisturistide muuseumikülastusi,
- muuseumide poolt välisriikides korraldatavaid näitusi,
- Eestis korraldatavaid välisnäitusi,
- muuseumivahelist spetsialistide vahetust.

Arvestades muuseumide poolt Statistikaametile esitatud hinnangulist keskmist välisturistide osakaalu kogu külastajate arvust, oli välisturiste 2019. aastal ligi 1,2 miljonit, seda on veidi rohkem kui 2015. aastal (1,1 miljonit inimest). Väliskülastajate oleks osades muuseumides rohkem, kui turistide vastuvõtuvõimet ei piiraks muuseumide tehnilised võimalused (parklad, abiruumid, toitlustusvõimalused, personali suurus). Kõige teravamad parkimisprobleemid on kesklinnas asuvatel muuseumidel ning võib ette tulla ka ruumipiirang. Välisturistide eelistatuim külastuskoht on Eesti Meremuuseumi Lennusadam. See on paljude mere kaudu tulevate kruisituristide esimene või siis viimane vaatamisväärsus. Lennusadama külastajatest olid hinnanguliselt enam kui pooled külastajatest välisturistid. Siin käis 2019. aastal peaaegu sama palju välisturiste, kui kahes järgmises enimkülastatud muuseumis – Okupatsioonimuuseumis ja

Kumus kokku. Suurim välisturistide osakaal Eesti muuseumikülastajate hulgas on Hotellimuuseumis Viru, kus välisturistid moodustasid hinnanguliselt rohkem kui 90% kõigist külastajatest.

Näituste vahetus – välisnäituste sissetoomine ja Eesti väljapanekute eksponeerimine välismaal – toimub eelkõige muuseumidevaheliste otsesidemete kaudu. Kultuurivahetuses välismuuseumidega osalevad aktiivselt SA Eesti Kunstimuuseum, Eesti Arhitektuurimuuseum, Eesti Tarbekunsti- ja Disainimuuseum jt. Näitusi korraldatakse sageli välissaatkondade ja kultuuriesinduste koostöös.

Eesti Kunstimuuseumi filiaalides (Kumu kunstimuuseum, Kadrioru kunstimuuseum, Mikkeli muuseum, Niguliste muuseum ja Adamson-Éricu muuseum) eksponeeriti 2019. aastal seitse välismaalt toodud näitust. Lisaks eksponeeriti kolme näitust väliskogude osalusel (üks neist avati 2018. aastal).

Välismaal eksponeeriti viite EKM-i näitust (neist kolm avati 2019. aastal).

Ekspertide hinnangul on välisnäituste vastuvõtmise võimalus Eestis väike. Välisnäituste ettevalmistamine on pikaajaline, mitmeaastane protsess. Välisnäituste korraldamisega kaasnevad märkimisväärsed kulutused (transport, kindlustus, hotellikulud jne). Näituste import on raskem kui eksport. Eksponaatide kindlustamine on miljonites, kusjuures import on kallim kui eksport. Probleemiks on liiga kõrge näituse/esemete maksumus, mille kindlustamisel on tagatud riiklik garantii, see peab ületama 65 tuhat eurot. Selline piirmäär on jõukohane kunstimuuseumidele, kuid teiste muuseumide jaoks liialt kõrge. Ka ekspositsiooni tehniline ettevalmistamine on ajamahukas, näiteks maalide puhul on vajalik stabiliseerumisaeg. Samas on selliste näituste toimumine erakordselt oluliseks kultuurisündmuseks.

9.2. NÕUDLUS

Elanike kultuurihuvi muuseumide poolt pakutava suhtes väljendub peamiselt muuseumide püsi-ekspositsiooni, näituste ja teiste ürituste külastamises (nendeks võivad olla loengud, kontserdid jne).

Statistikaameti andmetel oli 2019. aastal 3,5 miljonit muuseumikülastust, mis annab ligi 2,7 külastust iga elaniku kohta aastas ning ligi 3,2 külastust 15-aastaste ja vanemate inimeste kohta. Seejuures tasuta muuseumi külastuse võimalust kasutas umbes viiendik inimestest.

Külastajate arv on aeglaselt kasvanud, kuid näiteks 2012. ja 2018. aastal oli külastajaid vähem, kui sellele eelneval aastal. Võrreldes 2015. aastaga oli muuseumides käinud inimeste arv 2019. aasta kaardistamise ajal 8% suurem. Aates 2013. aastast saavad 8 aastased ja nooremad lapsed käia muuseumides tasuta ning hinnanguliselt oli neid 2019. aastal veidi üle 6% külastajate üldarvust.

Väljaspool Tallinna oli kõige populaarsem SA Saaremaa Muuseumile kuuluv Kuressaare Linnus, kus külastajate arv võrreldes 2015. aastaga tõusis 10%. Enim külastati SA Virumaa Muuseumide alla kuuluvat viite filiaali, kuigi 2015. aastaga võrreldes kahanes nende külastajate arv peaaegu 40%. Külastajate arv vähenes Rakevere Linnuse ja Palmse mõisa vähenenud külastuste tõttu.

Vähenes ka SA-le Narva Muuseumid kuuluva Narva Linnuse külastajate arv (oli 2019. aastal seoses renoveerimistöödega osaliselt suletud), kuid väljaspool Tallinna oli see ikkagi populaarsuselt teisel kohal olev muuseum. Üle kahe korra kasvas külastajate arv SA Haapsalu ja Läänemaa Muuseumidele kuuluvasse Piiskopilinnusesse, mis avati pärast põhjalikku renoveerimist külastajatele 2019. aasta juunis. Maakondades asuvate muuseumide külastajad moodustasid 16% külastajate koguarvust.

Tabel 9.7. Maakondades asuvate riigimuuseumide külastajate arv 2019

Muuseum	Külastajate arv
SA Virumaa Muuseumid	115 475
Rakvere Linnus	60 000
Palmse Mõis	31 000
Eesti Politseimuuseum	21 900
Rakvere linnakodaniku majamuuseum	2 300
Karepa Kalame talu	275
SA Saaremaa Muuseum	103 207
Kuressaare Linnus	96 906
Mihkli Talumuuseum	5 922
Aavikute Majamuuseum	379
SA Haapsalu ja Läänemaa Muuseumid	82 054
Piiskopilinnus	40 402
Iloni Imedemaa	17 979
Raudtee- ja Sidemuuseum	15 467
Haapsalu raekoda	4 550
Ants Laikmaa Majamuuseum	3 656
SA Narva Muuseum	76 133
Narva Linnus	63 182
Kunstigalerii	12 951
SA Pärnu Muuseum	40 727
Pärnu Muuseum	32 719

Muuseum	Külastajate arv
Koidula Muuseum	8 008
Võru Instituudi muuseumiosakond	31 150
Põlva Talurahvamuseum	15 760
Vana-Võromaa kultuurikoda	5 447
D.Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseum	5 308
Mõniste Talurahvamuseum	4 635
SA Ajakeskus Wittenstein Palamuse O. Lutsu	25 930
Kihelkonnakoolimuuseum	24 709
SA Hiiumaa Muuseumid	12 849
Pikk Maja	6 096
Kassari ekspositsioonimaja	3 021
Mihkli Talumuuseum	2 352
Helilooja Rudolf Tobiase Majamuuseum	1 380
SA A.H. Tammsaare Muuseum Vargamäel	12 742
Harjumaa Muuseum	8 358
Harjumaa Muuseum	5 266
Amandus Adamsoni ateljeemuuseum	3 092
Viljandi Muuseum	6 357
Viljandi Muuseum	5 594
Mart Saare Majamuuseum	763
SA Juuru ja Hageri Kihelkonna Muuseumid	4 734
Mahtra Talurahvamuseum	3 903
Eeru kõrts	831
Kokku	543 594

Allikas: Kultuuriministeerium

Statistikaameti kultuurielus osalemise uuring, mis toimus 2020. aastal, käsitles viimase 12 kuu jooksul toimunud sündmusi ning neil andmetel külastas muuseume 2019. aastal 410 tuhat täiskasvanud inimest (15 aastased ja vanemad), nendest 292 tuhat inimest käis muuseumis 1 kuni 3 korda (tabel 9.8). Muuseumide külastajate hulgas oli 56% naisi ja 44% mehi. Hariduse järgi külastasid muuseume kõige rohkem kolmanda ehk kõrgema haridustasemega isikud. Suurema osa (72%) muuseumide külastajatest moodustasid linnaelanikud ja 28% elasid maa-asulates. Muuseume ei külastanud kordagi 688 tuhat inimest (tabel 9.8).

Tabel 9.8. Muuseumikülastuste sagedus viimase 12 kuu jooksul (vähemalt 15-aastased elanikud).

	Isikute arv, tuhat	Osatähtsus, %
Külastanud ja mittekülastanud kokku	1 098	100,0
Ei ole kordagi külastanud	688	62,6
Külastused kokku	410	37,4
sh külastanud 1-3 korda	292	26,6
sh külastanud 4-6 korda	76	6,9
sh külastanud 7-12 korda	31	2,8
sh külastanud üle 12 korra	12	1,1

Allikas: Statistikaamet

Tabel 9.9. Muuseumide külastamine viimase 12 kuu jooksul, elukoha, soo ja hariduse järgi (vähemalt 15-aastased elanikud, tuh)

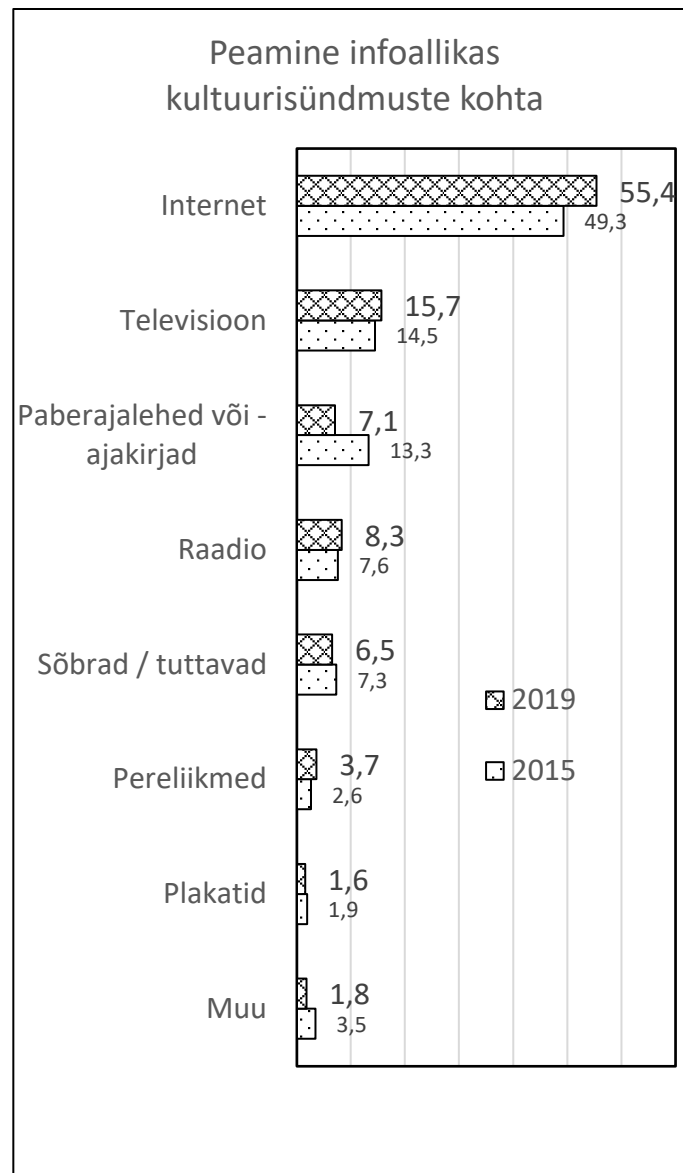
Elukoha järgi muuseumis käinud	Isikute arv, tuhat	Osatähtsus, %
Kogu Eesti	410	37,4
Linnalised asulad	297	39,4
Maa-asulad	113	32,9
Soo järgi muuseumis käinud		
Mehed	182	35,7
Naised	228	38,8
Vanuse järgi muuseumis käinud		
15 – 24 aastased	60	48,3
25 – 44 aastased	166	45,2
45 – 64 aastased	134	38,6
Vähemalt 65 - aastased	51	19,5
Hariduse taseme järgi muuseumis käinud		
Esimese taseme või madalama haridusega isikud	50	28,0
Teise taseme haridusega isikud	150	30,3
Kolmanda taseme haridusega isikud	206	49,6
Tööga hõivatuse alusel muuseumis käinud		
Täisajaga töötajad	266	44,4
Osajaga töötajad	34	44,7
Töötud	19	35,5
(Üli)õpilased, mittetasustatud praktikandid	41	57,1
Pensionärid	43	15,8
Muud mitteaktiivsed	17	36,5

Allikas: Statistikaamet

Küsidel elanikelt, kust nad saavad informatsiooni erinevate kultuurisündmuste kohta, vastati ettearvatult, et peamiselt interneti vahendusel. Seejuures elektroonilise meedia (internet, televisioon, raadio) osakaal on suurenenud võrreldes 2015. aastaga (joonis 9.2). Neli inimest viiest leiab vajaliku info internetist, kuuleb raadiost või näeb televiisorist. Suure tõenäosusega see trend süveneb. See tähendab, et kultuuriasutused, sealhulgas muuseumid, kes oma tegemisi internetis tutvustavad, on kergemini huviliste poolt leitavad.

Kuigi esmaseks teabe saamise kohaks on elektrooniline meedia, siis kümnendik inimestest saavad vajaliku info kätte eelkõige sõprade ja pereliikmete käest. Siin pole möödunud nelja aastaga muutusi toimunud. Teised infoallikad marginaliseeruvad. Kultuurisündmuste kohta info leidmisel/otsimisel on paber kandjate ja muu roll peaaegu poole võrra vähenenud.

Joonis. 9.2. Info kultuurisündmuste kohta

Allikas: Statistikaamet

9.3. Organisatsioon ja poliitika

9.3.1. Riiklikud toetusmeetmed

Kultuuriministeeriumi muuseumide eelarve oli 2019. aastal 57,9 miljonit eurot ja 2015. aastal 36,9 miljonit eurot (vt tabel 9.11). Suur osatähtsus on riigieelarvest kavandatud rahalistel vahenditel, mis 2016. aastal katsid 59% ja 2019. aastal 65% muuseumide kogutuludest. Lisaks sellele on eelarvesse sisse planeeritud muuseumide põhitegevusest, Kultuurkapitalist ja EL tõukefondidest saadud raha. Väikese osa moodustab ka annetustest ja otse omanikult saadud raha.

Tabel 9.11. Kultuuriministeeriumi valitsemisalasse kuuluvate muuseumide eelarve 2015-2019 (tuh eurot)

	2015	2016	2019
Tulud kokku	36 878,0	46 242,4	57 918,8
riigieelarvest	20 222,7	27 160,1	38 060,9*
muuseumide põhitegevusest	9 089,0	10 030,5	13 017,8**
Kultuurkapital	1 314,1
EL tõukefondid	4 171,7
Muud toetused	1 354,3
majandustegevusest	7 566,3	9 051,8	...
Investeeringud	26 950,7	16 285,4	...
Kulud kokku	33 944,9	34 448,1	39 402,0
muuseumide tegevuskulud	17 553,7	15 199,7	7 252,3
personalikulud	12 793,3	12 583,4	...
Tegevustoetus	16 565,5
Remont ja põhivara amortisatsioon	1 638,7
vahendid Riigi Kinnisvara AS-le	3 597,9	6 665,0	13 709,1
Investeeringud	236,4

* V. a. kultuurkapital ja EL tõukefondid

** Tulud tasulistelt teenustelt

Allikas: Kultuuriministeerium

Läbi Riigi Tugiteenuste Keskuse (RTK) eraldati Eesti muuseumidele raha 31 projekti teostamiseks, millest Euroopa Struktuuri- ja investeerimisfondid (ERDF-European Regional Development Fund) rahastasid 22 projekti. Kokku anti ERDF-lt 2019. aastal 9,1 miljonit eurot ning see moodustas kõikide projektide maksumusest 75%. Enamus projekte olid jaotatud mitme aasta peale. Keskmiselt oli perioodi pikkus 2,6 aastat ning 2019. aasta jäi siis sellesse vahemikku (vaata tabel 9.12).

Projekte, kus kogumaksumus oli üle miljoni, oli kokku seitse ning ERDF rahastas neid 72% ulatuses.

Raha jagati 21-le erinevale muuseumile ning nende filiaalidele.

Suurima maksumusega (5,4 mln eurot, millest ERDF kattis 38%) tööd teostati Paksus Margareetas, mis arendati kolme aasta jooksul välja kaasaegseks perekeskseks muuseum-külustuskeskuseks. Projekti tulemusena avati Paks Margareeta kaasaegse perekeskse muuseum-külustuskeskusena, mis rikastab Eesti turismimaastikku ja pakub lisamotivatsiooni Tallinna küllastamiseks peredega reisivatele välituristidele.

Tallinna vanalinna ühe ainulaadseima objekti, Paksu Margareeta hoonetekompleksi tegelik potentsiaal olulise maamärgina toodi linnapildis selgelt esile ning loodi peredele koos avastamisrõõmu pakkuv elamuslik merendusajaloo lugusid jutustav ekspositsioon. Objekt sai valmis 2019. aasta novembri lõpuks.

SA Narva Muuseumi loodud Piirikindluse avastuskeskus sai valmis 2020. aasta juuliks ning seda ehitati neli aastat. Linnusesse loodud avastuskeskus muutis senise vananenud ja staatilise ekspositsiooniga muuseumikeskkonna kaasahaaravaks rännakuks läbi piirikindluse 700-aastase ajaloo, sidudes kohaliku loo Eesti ja Euroopa tähendusväljadega ning laiendades seega huvitatud külastajateringi vähemalt üle-euroopaliseks. Arenduse tulemusena avati külastajatele kogu linnus, mille ajalooline keskkond ja sinna loodud ekspositsioon koos pakutavate teenuste ja osalusvõimalustega moodustavad tervikliku elamusruumi. Maksma läks see 4,8 mln €, millest 74,1% tuli fondist.

Haapsalu piiskopilinnuse arendamine kestis kolm aastat ning valmis 2019. aasta juuliks. Siia loodi rahvusvahelise potentsiaaliga tegevusmuuseum: avati aastaringelt külastatav, harivat ja elava ajaloo esitamist ning külastajale aktiivset osalemist pakkuv tegevuskeskkond; rajati terviklik vana arhitektuuri väärtustav ja uue arhitektuuriga sisustatud seikluslik linnuse õueala; tekkis suure mõjuga turismi-atraktsioon Lääne-Eestis, mis loob uusi töökohti; Haapsalu ja kogu Läänemaa kuulub Eesti nõutud turismisihtkohtade hulka. Maksma läks kokku 4,5 mln €, millest 71,3% saadi fondist.

Transpordiamet ehitas Liikluskasvatuse keskuse ja teostas autoajastu näituse Eesti Maanteemuuseumi rekonstrueeritud masinahallis. Ehitus kestis veidi üle kolme aasta, sai valmis 2019. aasta juuliks, ning kokku läks maksma ligi kaks miljonit eurot. Fondist saadi 83,5% kogu rahast.

Sihtasutus Kalevipoja Koda arendas edasi Kalevipoja muuseumi. Valmis sai see juulis 2020 ning maksma läks ligi poolteist miljonit eurot. Fondi osa oli 84,8%. Kalevipoja muuseumi arendamisega loodi Saare valda atraktiivne eesti rahvuseepost "Kalevipoeg" käsitlev muuseum. Projektitoetusega renoveeriti muuseumi hoone ja loodi eepost kajastavad uued interaktiivsed ekspositsioonid ja virtuaalreaalsuse keskkond. Muuseumihoones parandati külastajate ja töötajate olmetingimusi, rajati õppeklassid, uute atraktsioonidega täiendati Kalevipoja teemaparki. Turunduskampaania abil suurendati muuseumi tuntust ja külastajate arvu.

Viimane rohkem, kui miljon eurot maksnud projekt kuulus Järva-Jaani Tuletõrjeseltsile, kes ehitas Järva-Jaani Vanatehnika Muuseumi keskuse. Projekti konkreetseks eesmärgiks oli Järva-Jaani vanatehnika muuseumide keskuse loomine ja välja arendamine. Projekti tulemusena on valminud vanatehnika muuseumide keskus ja atraktiivne restaureerimisboks koos unikaalse vanatehnika halliga, kus toimub külastajate silme all vana tehnika restaureerimine ja selle õppimine. Muuseumide kompleksi on loodud kolm otsest töökohta. Seda ehitati veidi üle nelja aasta ning valmis see 2019. aasta novembriks. Fond rahastas seda 85% ulatuses.

Kõige rohkemate projektidega oli fondi rahastamise nimekirjas Setomaa vallavalitsus. Raha saadi Seto Talumuuseumi rehealuse vilja- ja linatemaalise ekspositsiooni kaasajastamise ning Setomaale omaste hoonetüüpide makettide loomise jaoks, Obinitsa Seto Muuseumi siseremondiks, Obinitsa muuseumi püsiekspositsiooni "Seto leelost ja sõnolisist" koostamiseks, Seto Tsäimaja Baari ja köögi arenduseks ning Tsäimaja seminariruumi arenduseks. Kõik need kestsid umbes aasta ning said valmis 2019. aasta lõpus või 2020 aasta jooksul. Kokku maksid need 44,5 tuhat eurot, millest 37,6 tuhat eurot saadi RTk-st.

Tabel 9.12. Rahaeraldised Eesti muuseumidele Euroopa Regionaalarengu Fondist

Toetuse saaja	Toetuse suurus (tuhat €)	Toetuse Määr (%)	Projekti kogumaksumus (tuhat €)	Projekti lõpp
1. SA Eesti Meremuuseum (Paks Margareta)	2 069,2	38,1	5 429,3	31.08.2020
2. SA Narva Muuseum (Piirikindluse avastuskeskuse avamine)	3 543,8	74,2	4 777,5	30.06.2020
3. SA Haapsalu ja Läänemaa Muuseumid (Haapsalu piiskopilinnuse arendamine)	3 186,4	71,3	4 471,4	30.06.2019
4. Transpordiamet (Eesti Maanteemuuseum)	1 657,2	83,5	1 985,1	14.11.2019
5. SA KALEVIPOJA KODA (Kalevipoja muuseum)	1 233,7	84,8	1 454,5	01.08.2020
6. Järva-Jaani Tuletõrje Selts (Järva-Jaani vanatehnika muuseumide keskus)	957,7	85,0	1 126,7	30.11.2019
7. SA Saaremaa Muuseum (Kuressaare kindlus)	626,2	85,0	736,6	01.11.2020
8. SA Eesti Maaelumuuseumid (C.R. Jakobsoni Talumuuseumi uus püsiekspositsioon)	594,7	85,0	699,6	01.12.2020
9. Trogar OÜ (Tulivee salapiiritusemuuseum ja kontserdikeskus)	465,8	80,0	582,2	02.09.2019
10. Moe Mõis MTÜ (Eesti Alkoholi- ja Karastusjoogitööstuse Teemapargi muuseumi rajamine)	493,0	85,0	580,0	31.05.2021
11. Registrate ja Infosüsteemide Keskus (MuIS 2.0 arendus)	498,6	100,0	498,6	14.11.2021
12. Eesti Rahva Muuseum (Esemepärandi digiteerimine)	497,6	100,0	497,6	30.06.2021
13. Põltsamaa Vallavalitsus (Põltsamaa loss ja muuseum)	105,5	72,2	146,0	31.10.2020
14. SA Pärnu Muuseum (Panoraamkino tehniline ja sisuline)	69,4	50,0	138,9	14.06.2021
15. Eesti Teaduste Akadeemia Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus (UTKK muuseumiosakonna väljaarendamine)	114,8	95,0	120,8	31.12.2020
16. Eesti Rahva Muuseum (Konkurentsivõimeline teadustegevus ERM'i vastutusvaldkondades)	34,0	54,8	62,0	31.12.2019
17. Mustvee Vallavalitsus (Peipsimaa muuseumi arendamise I etapp)	32,0	82,8	38,6	31.01.2020
18. SA Kihnu Kultuuri Instituut (Manija Muuseumiait Päästekuur)	24,8	85,0	29,2	31.10.2020
19. MTÜ Eesti Muuseumraudtee (Muuseumraudtee taristu)	23,3	85,0	27,4	31.12.2019
20. MTÜ Eesti Muuseumiühing (NEMO 2019)	16,9	70,0	24,2	01.03.2020
21. Setomaa Vallavalitsus (Seto Talumuuseum)	15,0	85,0	17,7	30.04.2020

Toetuse saaja	Toetuse suurus (tuhat €)	Toetuse Määr (%)	Projekti kogumaksumus (tuhat €)	Projekti lõpp
22. Setomaa Vallavalitsus (Obinitsa Seto Muuseumi siseremont)	13,0	85,0	15,3	30.09.2019
23. Eesti Rahva Muuseum (ICOM ICME kultuurimuuseumide rahvusvaheline konverents Eestis)	10,0	70,0	14,3	01.02.2019
24. Setomaa Vallavalitsus (Obinitsa muuseumi püsiekspositsiooni "Seto leelost ja sõnolisist" koostamine)	5,0	82,0	6,1	31.08.2020
25. Setomaa Vallavalitsus (Seto Tsäimaja Baari ja köögi arendus)	4,0	84,0	4,7	04.07.2020
26. MTÜ Peipsi Vene Kultuuriselts (Ikoonimaalija Pimen Sofronovi 120. sünniaastapäevaks muuseumitoa avamine)	1,8	85,0	2,1	30.09.2019
27. Setomaa Vallavalitsus (Tsäimaja seminariruumi arendus)	0,6	83,6	0,7	30.04.2020
Kokku	16 293,9	79,3	23 487,2	

Allikas: Riigi Tugiteenuste Keskus

Kultuuriministeeriumi eelarves olid 2019. aastal ette nähtud rahalised vahendid kokku üle 40 muuseumi ja nende filiaalidele. Üle miljoni euro said viis muuseumi, sealhulgas Eesti Rahva Muuseum ligi 10 mln eurot, Eesti Kunstimuuseum 9,3 mln euro, Eesti Meremuuseum 4,4 mln eurot, Eesti Vabaõhumuuseum 2,2 mln eurot ning Eesti Ajaloomuuseum 1,7 mln eurot.

Kohalikud omavalitsused (KOV) eraldasid muuseumidele 2019. aastal Rahandusministeeriumi andmetel 8,5 mln eurot, mida oli 47% rohkem kui 2015. aastal, 2016. aastal olid KOV eraldised 6,3 mln eurot (tabel 9.13). Märkimisväärselt suurendasid kulutusi muuseumidele Tartumaa (62%) ja Harjumaa (ilma Tallinnata (163%) ning Pärnumaa (109)). Eraldised muuseumidele vähenesid Põlvamaal 56%.

Nagu eelmise uuringu ajal, olid ka 2019. aastal rahalises väärtuses kõige suuremad eraldised muuseumidele Harjumaal (3,5 mln eurot), millest enamuse said Tallinna muuseumid (2,7 mln eurot). Tartumaa oli muuseumide toetuste poolest teisel kohal (1,6 mln eurot). Kuigi Ida-Virumaa toetused ei olnud jõudnud veel 2011. a tasemele, olid nad suuruselt kolmandal kohal (2011. a 1036 tuh eurot; 2019. a 948 tuh eurot). Võrumaa kulutused muuseumidele enam kui kaheksakordistunud, 2019 olid nad toetuste summas Pärnu- ja Valgamaa järel kuendal kohal.

Tabel 9.13. Kohalike omavalitsuste eraldised muuseumidele aastatel 2015-2019 (tuh eurot)

	2015	2016	2019	Muutus 2019/2015 (%)
Harjumaa	2 433,0	2 679,3	3 465,2	42,4
... Tallinn	2 158,6	2 408,7	2 743,4	27,1
... maakond	274,4	270,6	721,8	163,0
Hiiumaa	17,3	18,6	42,2	143,9
Ida-Virumaa	818,2	861,0	947,9	15,9

	2015	2016	2019	Muutus 2019/2015 (%)
Jõgevamaa	104,2	109,7	206,1	97,8
Järvamaa	67,6	70,7	74,6	10,4
Läänemaa	180,8	187,1	234,5	29,7
Lääne-Virumaa	91,8	92,5	123,7	34,7
Põlvamaa	280,3	313,6	122,9	-56,2
Pärnumaa	259,7	235,7	541,7	108,6
Raplamaa	115,6	101,9	128,8	11,4
Saaremaa	92,8	107,0	105,0	13,1
Tartumaa	955,2	1 011,5	1 558,6	63,2
Valgamaa	237,4	287,6	417,4	75,8
Viljandimaa	102,1	109,2	186,7	82,9
Võrumaa	39,5	69,6	347,0	778,5
Kokku	5 795,5	6 255,0	8 502,3	46,7

Allikas: Rahandusministeerium

Tabel 9.14. Eesti Kultuurkapitali eraldised 2015–2019. aastal (tuh eurot)

Institutsioon	2015	2016	2019
Kujutava ja rakenduskunsti sihtkapital			
Erinevad muuseumid	499,2	663,9	860,6
Toetused muuseumi tööga seotud eraisikutele			66,0
Kokku			926,6
Arhitektuuri sihtkapital			
Erinevad muuseumid	71,2	185,1	128,1
Toetused muuseumi tööga seotud eraisikutele			9,0
Kokku			137,1
Kirjanduse sihtkapital			
Erinevad muuseumid	23,2	14,6	30,6
Eesti Kirjanike Muuseumide Ühing MTÜ	0,7	1,9	
Kokku	23,9	16,5	30,6
Rahvakultuuri sihtkapital			
Erinevad muuseumid	131,8	120,1	176,8
Eesti Muuseumiühing	11,9	28,1	28,1
Muud institutsioonid	1,7	2,8	2,3
Kokku	145,4	151,0	207,2
Helikunsti sihtkapital			
Erinevad muuseumid	8,5	3,9	4,5
Näitekunsti sihtkapital			
Erinevad muuseumid	4,9	13,5	4,8
Audivisuaalne kunst			

Institutsioon	2015	2016	2019
Kujutava ja rakenduskunsti sihtkapital			
Erinevad muuseumid			3,3
Kultuurikapitali nõukogu			
Erinevad muuseumid	7,0	16,2	
Maakondlikud ekspertgrupid			
Erinevad muuseumid	46,1	48,3	
Muuseumide seltsid	3,1	1,5	
Kokku	49,2	49,8	
ERALDISED KOKKU	810,9	1106,7	1314,1

Allikas: Eesti Kultuurkapital

9.3.2. Organiseeritus

Eesti Muuseumiühing (EMÜ) asutati 15. novembril 1988. aastal. EMÜ tegevus on enam-vähem sama, mis 2011. aastal. Eesti Muuseumiühingu missioon on muuseumitöötaja ametiala väärtustamise, arendamise ja hoidmise kaudu aidata kaasa meie ühise kultuuripärandi säilitamisele ja muuseumide jätkusuutlikule arengule. EMÜ liikmeteks on riigi-, avalik-õigusliku juriidilise isiku halduses olevate või eramuuseumide töötajad. Ühingusse kuulub üle 400 liikme. Alates 1995. aastast annab Eesti Muuseumiühing välja erialast ajakirja "Muuseum". Lisaks sellele korraldab EMÜ üle-eestilist Muuseumiööd, muuseumitöötajate kevadpäevi, Eesti muuseumide festivali Narvas. Annab välja muuseumimeene auhinda EMMA, koostöös Kultuuriministeeriumi muuseuminõukoguga muuseumide aastaauhindu ja valib aasta Muuseumisõbra. EMÜ eestvõttel korraldatakse ka erinevaid koolitusi ja infopäevi. Liikmeid teavitatakse ühistest ettevõtmistest uudiskirja vahendusel. Lisaks haldab ühing muuseumilisti, mis korraldab jooksvat muuseumidevahelist infovahetust.

EMÜ on esindatud Kultuuriministeeriumit nõustavas Muuseuminõukogus ja selle erinevates komisjonides. Lisaks on EMÜ kaasatud Kultuurikapitali töösse ja Kultuuri kutsenõukogusse. Rahvusvahelisel tasandil kuulub EMÜ NEMO-sse (Network of European Museum Organisations) ja liikmete kaudu veel mitmetesse rahvusvahelistesse ühendustesse (EMF, ICOMi alakomiteedes)

Eesti muuseumid on esindatud Rahvusvahelises Muuseumide Nõukogus ICOM (International Council of Museums), mis on loodud 1946. aastal muuseumi spetsialistide poolt ning on suurim ülemaailmne muuseumi ja muuseumiprofessionaale ühendav organisatsioon. ICOM-kodulehe andmetel on organisatsioon üle 40 000 liikme, kes esindavad ülemaailmset muuseumikogukonda. ICOM on diplomaatiline foorum, mis koosneb 141 riigi ja territooriumi ekspertidest. ICOM-i poolt on välja töötatud muuseumide eetikakoodeks, mis valmis esmakordselt 1986. aastal, seda on pidevalt muudetud ja tõlgitud paljudesse keeltesse.

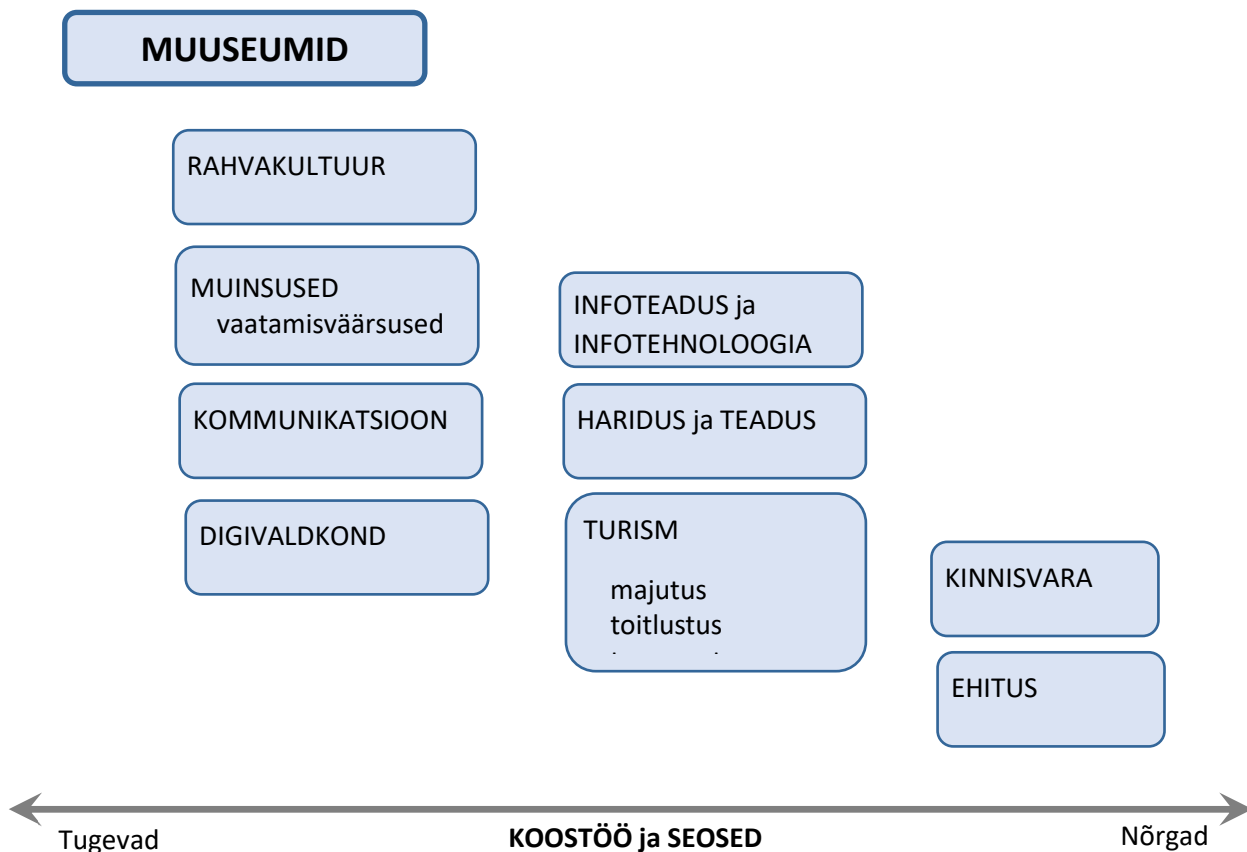
ICOM Eesti Rahvuskomitee (ICOM Eesti) asutati 1992. aastal. 2021. aastal kuulub läbi Eesti Rahvuskomitee ICOMi 221 individuaalliiget Eesti erinevatest muuseumidest ja 12 muuseumi institutsionaalse liikmena. Kõigil ICOMi liikmetel on vastavalt oma erialastele valikutele võimalik osaleda erinevate rahvusvaheliste alakomiteede töös. Hetkel on ICOMis 32 aktiivselt tegutsevat alakomiteed.

9.3.3. Seosed teiste tegevusvaldkondadega ja loomemajanduse sektoritega

Muuseumid on väga tihedalt seotud turismiga, sest turistid moodustavad märkimisväärse osa külastajatest. Teiste sõnadega, kui turismimajanduses mingil põhjusel kriis tekib, siis väheneb koheselt ka muuseumide külastatavus. Muuseumide külastamine on sisse planeeritud paljudesse turismimarsruutidesse. Sellest tulenevalt tekib kaudne majanduslik tulu majutus-, toitlustus- jt turismiga seonduvatele ettevõtetele (joonis 9.3).

Muuseumikogude digiteerimine, virtuaalmuuseumi projektide arendamine jne seovad muuseumide valdkonda infotehnoloogia ja infoteaduse valdkondadega. Erinevate projektide kirjutamisel kasutatakse konsultatsioonifirmade abi. Muuseumitöötajate koolitamine ning muuseumikülastajatele haridusprogrammide pakkumine seob valdkonda haridussüsteemiga.

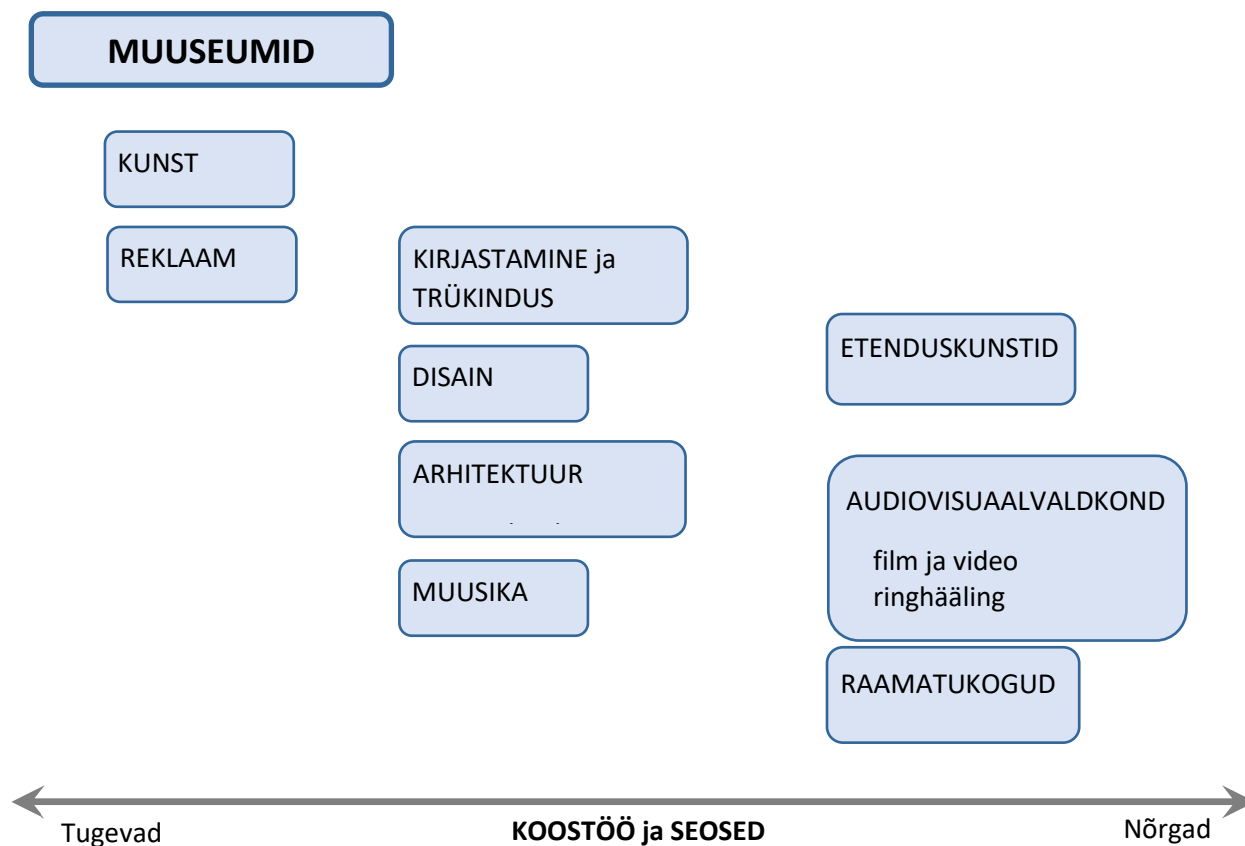
Joonis 9.3. Muuseumide seosed teiste tegevusvaldkondadega

Muuseumide mitmekülgne tegevus seob neid teiste loomemajanduse aladega (joonis 9.4). Näituste korraldamisel vajatakse sisekujundajate, disainerite, kunstnike, fotograafide jt teenuseid. Ka kunstnikud ise korraldavad meeleldi oma loomingu näitusi muuseumides. Muuseumides korraldatakse teatrietendusi ja kontserte, filmitootjad kasutavad muuseumi võttepaigana. Publikatsioonide ja reklaamtrükiste väljaandmisel vajatakse kirjastajaid. Uute muuseumihoonete projekteerimisel ja vanade renoveerimisel kasutatakse arhitektide teenuseid. Raamatukogudes ja arhiivides on materjale, mida kasutatakse näituste ettevalmistamisel. Erinevate meediakanalite kaudu reklaamitakse muuseumide kollektsioone ja näitusi.

Viimasel ajal on eriti tuntav kultuuriasutuste omavahelise koostöö areng ja tihenemine, koostöös osalevad muuseumid, raamatukogud, arhiivid ja muinsuskaitse. Muuseumide endi vahel on sidemed samuti tihenenud ja sageli eksponeeritakse koostatud näitusi mitmes muuseumis üle Eesti, toimib infovahetus, laenutatakse museaale jne.

Joonis 9.4. Muuseumide seosed teiste loomemajanduse sektoritega

9.4. HARIDUS

Vastavalt muuseumide teemadele töötavad nendes ajaloo-, kunsti-, arhitektuuri-, looduse- ja muude teadmistega spetsialistid. Lisaks teaduritele töötavad muuseumides restauraatorid, konservaatorid, kuraatorid, peavarahoidjad, koguhoidjad, muuseumipedagoogid, külastusjuhid jt. Tänapäeval suureneb järjest infoteaduse spetsialistide roll. Muuseumi külastatavuse seisukohast, mis suurendab omatulu osakaalu, on tähtsad turunduse ja kommunikatsiooni spetsialistid. Suurem osa muuseumitöötajatest on kõrgharidusega ning märkimisväärne osakaal on teadustööl (eelkõige riigile kuuluvates muuseumides).

Muuseumidele vajalikku haridust pakuvad põhiliselt Eesti Kunstiakadeemia, Tartu Ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituut, Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituut, Tallinna Ülikool ja Tartu Kõrgem Kunstikool.

Eesti Kunstiakadeemia pakub muinsuskaitse ja restaureerimisalast kõrgharidust, kus 2018 ja 2019 aastal lõpetasid vastavalt kaks ja kolm magistrikraadi omandanut. Alates 2018. aasta sügisest käivitus kahe EKA magistriõppekava koostöös museoloogia eriala. Museoloogia õppesuund on võimalik valida nii kunsti- teaduse ja visuaalkultuuri kui ka muinsuskaitse ja konserveerimise magistriõppekavale sisse astudes.

Tartu Ülikooli ajaloo- ja arheoloogia instituut koolitab erinevaid spetsialiste, pakkudes bakalaureuse, magistri ning doktoriõpet. Ajaloo õppekava raames on võimalik spetsialiseeruda järgmistele erialadele: arheoloogia, arhiivindus, Eesti ajalugu, kunsti ajalugu, uusim aeg, üldajalugu.

2019. aastal lõpetas ajaloo bakalaureuseõppe 41 inimest (36% vähem kui eelmine aasta), 2020 aastal 48. Cum Laude lõpetanud vastavalt kuus ja kolm. Doktoriõpe annab kõrgeima akadeemilise kraadi ajaloo, arheoloogia või kunstiajaloo erialal. Doktoriõppes on pandud rõhk iseseisvale uurimistööle, mis annab kolm neljandikku õppekava mahust. 2019. aastal lõpetas doktoriõppe ajaloo õppekaval kaks, sama palju kui 2018. aastal, 2020. aastal oli doktorikraadiga lõpetanud viis.

Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituudi infokorralduse õppetool valmistab ette infoteaduste spetsialiste, kelle ülesandeks on muuseumide kogude haldamine ja dokumenteerimine.

Infoteaduse spetsialiste valmistab ette ka Tallinna Ülikool. Magistriõppes omandatud teadmisi on võimalik rakendada muuseumides ja arhiivides, kus vajatakse kõrget infoteaduste erialapädevust.

Tartu Kõrgemas Kunstikoolis saab rakenduskõrghariduse õppekava alusel õppida maali, mööbli, naha disaini ning nende konserveerimist ja restaureerimist. Põhirõhk on pandud just kunsti säilitamisele ja konserveerimisele. 2019 ja 2018 õppeaastal lõpetas õppimise maalimise ning maalide restaureerimise ja konserveerimise erialal 7 ning 2020. aastal 8 inimest. Mööbli- ja nahadisaini eriala omistas 2020. aastal 11, 2019 õppeaastal 17 inimest, kellest kaks cum laude ning 2018. aastal 7 inimest.

Muuseumitöötajate täiendkoolitusega on tegelenud Muinsuskaitseamet, Eesti Muuseumiühing, TÜ avatud ülikool, Balti Museoloogiakool, Konserveerimis- ja digiteerimiskeskus Kanut (SA Eesti Vabaõhumuuseum).

9.5. TUGEVUSED, NÕRKUSED, ARENGUVÕIMALUSED JA OHUD

Ankeedile, kus me küsisime, millised on konkreetsete muuseumide tugevused, nõrkused ja arenguvõimalused anti vabas vormis vastused. Mõnedel juhtudel tugevused ja nõrkused kattusid. Näiteks peeti tugevuseks missioonitundega ja kogemustega personali, kuid samas tõdeti, et väikesed palgad põhjustavad suurt kaadrivoolavust ning raskusi heade spetsialistide leidmisel. Tugevuseks märgiti häid ekspositsioone, kuid samal ajal nenditi, et restaureerimata ja vanades ruumides on keeruline häid ekspositsioone esitada. Ühelt poolt rõhutati head riiklike toetusmeetmete olemasolu, kuid samas öeldi, et rahapuudus ei võimalda teha suuremaid investeeringuid.

Tugevused

- Paljudes muuseumides on head ekspositsioonid ning avatus uutele tegevussuundadele
- Missioonitundega ja kogemustega personal
- Muuseumikogude temaatiline mitmekesisus
- Piisavalt muuseume ka väljaspool Tallinna ja Tartut (igas maakonnas vähemalt üks professionaalne muuseum)
- Strateegilised plaanid on paigas ja süsteemsus nende järgimiseks toimib
- MuIS kui muuseumideülene andmebaas, maailmas unikaalse funktsionaalsusega
- Korrastatud õigusruum (muuseumiseadus koos rakendusaktidega, välisnäituste kahjuhüvitiste süsteem, relvokollektsioonide määrus, halduslepingud muuseumidega)
- Riiklike toetusmeetmete olemasolu (spetsiaalselt muuseumidele: tegevustoetused ja „Muuseumide kiirendi“ taotlusvoor Muinsuskaitseametis)
- Suur osa riigimuuseumi ümber korraldatud sihtasutusteks (vabam ja paindlikum tegutsemismudel, nõukogu liikmete kaudu laiem juhtimiskompetents)

Nõrkused

- Muuseumikogude halvad hoiutingimused (oht museaalide säilimisele)
- Osades muuseumides endiselt vananenud püsiekspositsioonid, vähene tähelepanu ligipääsetavuse aspektidele
- Mitmete muuseumihoonete suur remondivõlg
- Moraalselt ja tehniliselt vananenud MuIS
- Suured majanduskulud
- Väikesed palgad ja tööjõu voolavus, muuseumijuhtide konkurssidel vähe kandidaate
- Mahajäämus innovaatiliste tehnoloogiliste lahenduste kasutuselevõtus

Arenguvõimalused

- Ühise pärandihoidla rajamine aitab tagada museaalide pikaajaliseks säilitamiseks vajalikud tingimused
- Perega koos olemise aja ja enese arendamise tähtsustamine ühiskonnas
- Digitaliseeruv ühiskond ja rahvusvahelised koostöövõimalused
- Unikaalsed külastajatele pakutavad teenused
- Olemasolevate muuseumikogude analüüs ja korrastamine

- Parandada muuseumikogude kättesaadavust veebis
- Muuseumitöötajate koolitamine (külalislahkus, turundus, teenusedisain, juhtide arendusprogramm).
- Muuseumivaldkonna siseturule suunatud ühisturundus
- Sise- ja välisturismi areng, muuseumide tihedam koostöö turismisektoriga (muuseumid aitavad lahendada turismi hooajalisuse probleeme)
- Muuseumide külastatavuse ja teekondade uuringu läbiviimine

Ohud

- Konkurents meelelahutusvõimaluste osas
- Tallinnakesksuse suurenemine
- Erinevate teenuste ja kaupade kallinemine. Nii tekib olukord, kus peamised ressursid kuluvad kommunaalmaksetele ning sisutegevusteks ja arenduseks ei jagu raha.
- Muuseumide sisutöötajate palgatase on madal, mistõttu spetsialistide tööle saamine ja seal hoidmine on raskendatud. Eriti suur on tööjõu volavus muuseumide tugistruktuurides.

9.6. ARENGUPROGNOOS 2030. AASTANI³

Muuseumide arenguprognosid tuginevad Vabariigi Valitsuse poolt 18.11.2021 heaks kiidetud dokumendile „Kultuuripoliitika põhialused aastani 2030“.

Muuseumide osas on riik seadnud eesmärgiks järgmised põhimõtted ja valdkondlikud prioriteedid.

Muuseumide arengusuunad aastani 2030.

- Eesti muuseumimaastik on mitmekesine, arenev ja jätkusuutlik. Riik peab oluliseks muuseumide regionaalse ja temaatilise paljususe hoidmist, kuid ei kavanda riiklikke investeeringuid uute muuseumide ja ekspositsioonipindade rajamiseks. Tähelepanu suunatakse olemasolevate muuseumide tegevuste kvaliteedile ja tõhususele.
- Muuseumikogudes asuv kultuuripärand on hästi hoitud ja kõikidele inimestele mugavalt kättesaadav. Praegu ei ole suurel osal muuseumidest kaasaegseid tingimusi kogude pikaajaliseks säilitamiseks. Probleemi lahendamiseks rajatakse kogu Eesti vajadusi katvad ning tänapäevastele hoiutingimustele vastavad ühised pärandihoidlad.
- Muuseumid panustavad olulisel määral teadus- ja arendustegevusesse. Muuseumides tehtav uurimustöö loob uut teadmust ajaloost, mõtestab ja tutvustab kultuuripärandit ning aitab kaasa innovaatiliste uurimissuundade ja meetodikate rakendamisele. Riigieelarvest tegevustoetust saavate muuseumide puhul sõnastatakse riigi ootused muuseumides tehtava teadustöö mahule ja kvaliteedile. Välisrahastuse saamiseks toetab riik neid muuseumide omafinantseeringu katmisel, kui need on kooskõlas kultuuri arengukavas seatud eesmärkidega.
- Muuseumid on mitmekülgsed ja arendavad hariduskeskused. Muuseumide potentsiaal hariduslike tegevuste pakkujana on seni alakasutatud. Muuseumide haridusprogrammid aitavad kaasa formaalhariduse rikastamisel ja teadmiste omandamisel, mistõttu on oluline lõimida muuseumid veelgi tihedamalt riiklikusse õppekavasse.
- Muuseumides töötavad oma valdkonna professionaalid, kelle tööd väärtustatakse. Otsene museoloogiaalane tasemeõppe õppekava Eestis puudub, kuid töö 20 muuseumis eeldab vähemalt baastasemel teadmisi museoloogiast. Muuseumitöötajate järelkasvu tagamiseks viiakse ellu OSKA kultuuri- ja loometegevuse tööjõu- ja oskuste vajaduse uuringu ettepanekud muuseumivaldkonnas. Koostöös ülikoolidega luuakse muuseumipedagoogidele võimalused enda erialaseks täiendamiseks.
- Muuseumid käsitlevad ligipääsetavust laiemalt kasutajate kogu elukaare ulatuses. Eri ühiskonnagruppide aktiivsemaks kaasamiseks viiakse regulaarselt läbi muuseumiküllastajate ja mitteküllastajate uuringuid ning töötatakse välja lahendusi, mis aitavad laiendada muuseumide küllastajate ringi.
- Muuseumid teevad tihedat koostööd ühisprojektide elluviimisel ja muuseumivaldkonna turundamisel ning osalevad aktiivselt rahvusvahelises koostöös. Piiratud ressursside tingimustes on valdkonnaüleised ühisalgatused kriitilise tähtsusega, seda nii muuseumide ühisel tutvustamisel Eestis ja välisriikides, mahukate näituse- ja teadusprojektide elluviimisel (sh rahvusvaheliselt) kui ka töötajate kompetentside arendamisel.

³ Kultuuriministeerium: <https://kul.ee/kultuur2030>

9.7. EKSPERDID

Avaldame tänu töö valmimisele kaasa aidanud ekspertidele.

Nimi	Organisatsioon, ettevõte
Siim Randoja	Eesti Spordi- ja Olümpiamuuseum
Merike Lang	Sihtasutus Eesti Maaelumuuseumid
Heidi Jõks	Eesti Loodusmuuseum
Triin Ojari	Eesti Arhitektuurimuuseum
Rita Valge	SA Saaremaa Muuseum
Jaanika Anderson	Tartu Ülikooli muuseum
Triin Vaaro	Tartu Mänguasjumuuseum
Martin Sõmer	SA Tallinna Tehnika- ja Teaduskeskus / Energia avastuskeskus
Tanel Veeremaa	SA Eesti Vabaõhumuuseum
Krista Sarv	SA Eesti Ajaloomuuseum